

mgr inż. arch. Michał Chodorowski

## Rola nowych idei urbanistycznych w kształtowaniu śródmieścia Białegostoku w powojennej odbudowie i przebudowie miasta w latach 1944-1974

---

Rozprawa doktorska wykonana pod kierunkiem:  
dr hab. inż. arch. Bartosza Czarneckiego, prof. PB  
dr inż. arch. Katarzyny Asanowicz

### Streszczenie

Tematem rozprawy jest odbudowa i przebudowa Białegostoku po II wojnie światowej. Zniszczenia wojenne, jakich doświadczyło wiele miast europejskich w trakcie tego konfliktu, doprowadziło do przekształceń tych ośrodków w późniejszym okresie.

Celem pracy było określenie wpływu współczesnych idei urbanistycznych na kształtowanie śródmieścia Białegostoku w latach 1944-1974. Szczególną uwagę poświęcono idei funkcjonalnej i jej bezpośredniemu wpływowi na badany przypadek, szczególnie w okresie 1949-1956, kiedy oficjalnie nastąpiło jej odrzucenie jako niezgodnej z ideologią stalinizmu. Badania materiałów planistycznych i urbanistycznych z lat 1946-1974 umożliwiły dokonanie periodyzacji etapów rozwoju Białegostoku i określenie czynników jakie wpływały na poszczególne z nich. Ostatecznie pozwoliły na identyfikację najważniejszych elementów kształtujących strukturę śródmieścia zarówno w badanym przedziale czasowym jak i porównanie ich ze stanem współczesnym.

Praca ma pięć rozdziałów. Pierwszy dotyczy idei urbanistycznych od końca XVIII wieku do 1974 roku i ich ewolucyjnego rozwoju. Drugi rozdział poświęcony jest badaniom i określeniu czynników, które wpływały na strukturę przestrzenną miasta od jego początków do 1944 roku. Trzeci rozdział przybliży opracowania planistyczne i urbanistyczne z lat 1944-1974. W czwartym porównano ustalenia planu ogólnego z 1974 roku do stanu z roku 2017. Każdy z wymienionych rozdziałów kończy się podsumowaniem. Ostatni jest ich syntezą.

U podstaw opisanych w pracy przekształceń struktury przestrzennej Białegostoku leżały: racjonalizm, wiara, że człowiek za pomocą techniki będzie w stanie zmienić społeczeństwo, ewolucyjny charakter idei urbanistycznych, coraz większe znaczenie narzędzi propagandowych i rozmijanie się idei i ich obrazu kulturowego, czynniki filozoficzno-kulturowe, zgoda na model architekta-demiurga, poczucie misji i bezkompromisowość rozwiązań urbanistycznych, rozróżnienie idei myśli funkcjonalnej, ideologii funkcjonalizmu oraz obrazu kulturowego „miasta funkcjonalnego”.

Badania wykazały, że kształtowanie śródmieścia Białegostoku (zarówno odbudowa i przebudowa) odbywały się pod wpływem polskiej szkoły urbanistycznej Tadeusza Tołwińskiego, którego uczeń, Ignacy Felicjan Tłoczek razem ze Stefanem Zielińskim byli autorami planu Białegostoku z 1948 roku. Założenia planu i liczne rozwiązania projektowe, mimo przerwania prac po ogłoszeniu zerwania z ideą funkcjonalizmu, były kontynuowane w planach socrealistycznych. Podstawowe elementy struktury przestrzennej w warstwie funkcjonalnej pojawiły się w opracowaniach planów ogólnych z roku 1959, 1964 i 1974. Przyjęcie planu ogólnego w 1974 roku określiło granice i wielkość rozwoju miasta, zarazem zwiększając intensywność zabudowy na terenie śródmieścia. Mimo zmieniających się stylów architektonicznych i urbanistycznych kontynuowano *genius loci* planu z 1948 roku, a tym samym podtrzymano ducha idei funkcjonalnej.